

ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՏԱՐԻ

1862 թվի գարնանը մի օր «Կռունկի» խմբագիր Մ. Աղաբեգյանի մոտ մտավ իր գրաշարներից մինը— մի 20–22 տարեկան գեղեցկադեմ բարձրահասակ տղա, «Մեղու Հայաստանի» լրագրի № 17 ձեռքին: Այդ №-ում նա տպել էր իր ոտանավորը, ուզում էր խմբագրի կարծիքն իմանալ:

Խմբագիրն առավ թերթը:

Հարկավոր է օգնել չքավորներին

Անուշիկ գարնան զվարթ օրերում գրավում են պատանու սիրտը ծաղկազարդ վայրեր, միտն են ընկնում էնտեղի եղբայրքը և գնում է...

Բարձրանում է մի բարձր բլուր, նայում է չորս կողմը—ծաղկած դաշտեր, շենք, շինության, առուք, վտակք—ցնծությամբ լցված իջնում է ստորոտ:

«Էսքան բարության վայելողների

Տեսությանն է միայն փափագում»:

Եվ ահա հայտնվում է մի ծերունի, գավազանը ձեռքին, գլխակոր, շորերը մաշված, պատանին դիմում է սրան.

Հայրի՛կ... ասա ինձ ինդրեմ,

Ինչպես եք այստեղ դուք կառավարվում,

Ունի՞ք կայք, կալված և հանգիստ կենցաղ,

Թե միշտ եք այդպես ստոր վիճակում:

Գլուխը շարժեց ծերունին տխուր.

— Ցավ է ինձ ասել, ասաց նա լալով.

Ահա անցանեն իմ կյանքի օրեր,

Բոլորն էլ սրտիս ցավ ու վիշտ տալով:

Տեսնում ես դու այդ սիրուն դաշտերը,

Որոնք գրավում են շատերի հոգին,
Չկարծես թե դրանց մենք ենք վայելում,
Այլ մեր ոսոխներն ու մեր թշնամին:
Իսկ մենք այս փոքրիկ տեղումը սղմված
Մնացել ենք անշարժ-տխուր վիճակում:
Արհեստ, գիր, լեզու, օրենք ասած բանը
Չգիտենք թե ինչ են նշանակում:
Թե կամիս բոլոր մեր պակասության
Եվ մեր նեղության դառն պատճառներն
Իմանալ, որոյակ, դժվարին է,
Վասն զի լուռ են մեր լեզուներն»:

Լռեց ծերունին, տխրության ամպը աչքերը պատեց: Այդ «մեծ վիշտ պատճառեց»
պատանուն ու գնաց նա դեպի մյուս գյուղերը.

Բոլոր փորձանքներն աչքիս տակն առած,
Ընկա մեծամեծ սարեր ու ձորեր:
Ինչէ՛ր եմ տեսնում, ով կարե պատմել,
Շայ կանայք բոկոտն՝ սուր-սուր քարերում
Մանգալիս տեսա, սիրտս, հոգիս թնդաց.
Տեսնում եմ շատ բան, բայց լուռ անցկենում:

Այս թշվառ աշխարհից գալիս է պատանին իր խեղճ բնակարանն ու սկսում մտածել.

Թե ի՞նչ միջոցով կարող են արոյոք
Ազգասեր անձինք այն որբոցն օգնել:
Ոչ դրամ, ոչ նյութ, չէ ինչ հարկավոր
Միայն թե տեսնեն, քննեն, իմանան,
Թե ինչ է պատճառն, որ նրանք աղքատ,

Կարոտ են մնում արհեստի, ուսման:

Ու կանչում է.

Եկե՛ք իմ եղբարք, որդիք արամյան,
Միմյանց անխտիր կերպով մենք օգնենք,
Թե քաղաքացի և թե շինական
Նոր հոգի առած՝ իրարու զգվենք:

Խմբագիրը հավանեց:— Աշխատիր,— ասաց,— չհուսահատվիս, դու ապագա ունիս.
միայն այստեղ չմնաս... Խրատեց ու, ի՞նչ պետք է աներ, կրկին ուղարկեց տպարան:

Այդ ոտանավորի տակ ստորագրած էր՝ Ղազարոս Աղայան:

Դուք արդեն իմացաք, թե ով էր 40 տարի առաջվա այն գեղեցկադեմ, առողջ,
բարձրահասակ տղան: Նա, որ 40 տարի առաջ սկսել էր իր գրական գործն այս երգով՝
«Պետք է օգնել չքավորներին», որոնք

«Արհեստ, գիր, լեզու, օրենք ասած բանը
Չգիտեն թե ինչ է նշանակում...»:

Նա 40 տարի առաջ բարձրացել է իր խավար հայրենիքի բլուրները ու իր
բարձրությունից ինչե՛ր, ինչեր է տեսել...

Ու այն օրվանից մտել է իր «խեղճ բնակարանը, սկսել է մտածել, թե ինչ միջոցով կարող
է օգնել... Ու բոլոր փորձանքներն աչքի տակն առած, ընկել մեծամեծ սարեր ու
ձորեր...»:

«Խավար էր այդ ժամանակ մեր աշխարհը, շատ էր խավար—լուսավոր մարդուն պետք
էր լապտերով փնտրել», ասում է նա իր ինքնակենսագրության մեջ: Ահա այդ
լապտերով գտած սակավաթիվ մարդիկ պետք է ամեն բան անեին, ամեն
պակասության հասնեին: Վեպ չկար—վեպ գրեին, ոտանավոր չկար—ոտանավոր

հորինեին, դասագիրք չկար—դասագիրք կազմեին, վարժապետ չկար—
վարժապետություն անեին...

Ահա այսպիսի մի ժամանակ երևաց Ղ. Աղայանը: Եվ այդ շրջանում, այս սերունդի մեջ
նա բռնում է մի շատ պատվավոր և առանձին տեղ: Նա նման չի մեր գրողներից ոչ
մեկին: Նա ամեն մի ճյուղի մեջ ցույց է տվել ինքնուրույն ճաշակ ու տաղանդ և երբեք չի
եղել երկրորդը:

Նրա «Երկու քույրը» մեր վիպական գրականության մեջ մինչև օրս նշանավոր գրվածք
է, ինչպես «Տորք Անգեղը» մեր սակավաթիվ պոեմների շարքում, «Մանի՛ր, մանի՛ր» և
նմանները մեր ժողովրդական բանաստեղծության մեջ: Բայց ո՞վ է մրցել նրա հետ, երբ
նա «Անահիտ» և «Արեգնագան» է պատմել կամ «Գյուլնազ տատի հեքիաթը» և գրույց է
արել երեխաների հետ կախարդական աշխարհներից: Ո՞վ է կարող մեր աշխարհքում
շոշափել հայոց լեզվի և ուղղագրության խնդիրն առանց առաջ հիշելու Ղ. Աղայանի
անունը, և, վերջապես մեր նոր սերունդից ո՞վ կա ամբողջ ռուսահայքում, որ հայերեն
լինի սովորած առանց Աղայանի դասագրքերի... Քառասուն տարի՛... Ասելը հեշտ է:
Հայոց մամուլը երբեք չի զբաղվել նրա գրական գործերով—քառասո՛ւն տարի...